

DIYARBAKIRLI SAİT PAŞA'nın KLÂSİK ŞİİR İLE İLGİLİ TENKİTLERİ ve BU ŞİİRDEN BEĞENDİKLERİ¹

Kabul Tarihi: 31.03.2016

Yayın Tarihi: 13.04.2016

Kâzım YETİŞ*

Öz

Diyarbakırlı Sait Paşa, *Mizânü'l-Edeb* adlı eserinde klâsik belâgat kadrosunu verir. Bununla yetinmez, yazı/nesir yazmak isteyenlere bazı tavsiyelerde bulunur. Sonra şiirle ilgili düşüncelerini söyler. Bu tür girişler belâgat kitapları için önemlidir. Üstelik bu düşünceler daha çok klâsik şiirin tenkidini içermektedir. Yazarın bu tenkittenki çıkış noktası, klâsik dönem şairlerimizin İran şiirini taklitte aşırıya gittiklerini ve Türkçeye mahsus bir şiir dili oluşturamadıklarıdır. Bu hüküm son derece önemlidir. Sait Paşa bunları söyledikten sonra klâsik dönem şairlerimizin hikmetli manzumelerinin de bulunduğunu, bunlarda insanî bilgi ve olgunluklarının açık bir şekilde görüldüğünü ekler. Böylece onun tenkitlerinin eski şiirin bütününe kaplamadığı ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu son söylediklerini içeren şiirlerden bir güldeste/antoloji/seçki yapar. Bu noktada Sait Paşa, belâgat öğrenmek isteyenleri uygulamalı bir hazırlığa sokar.

Anahtar Kelimeler: belâgat, şiir, klâsik dönem şiiri, mübtezel şiir, hikmetli şiir.

CRITICS OF SAIT PASA FROM DIYARBAKIR ABOUT CLASSICAL POEM AND HIS REGARDS ABOUT IT

Abstract

Sait Pasa from Diyarbakır offer cadre of classical rhetoric in his work called *Mizânü'l-Edeb*. And also he advises to people who want to write. And he tells his thoughts about poetry. These introductions are important for rhetoric books. Furthermore these thoughts comprise critics of classical poem mostly. Reason of the critics of the writer is that classical period poets imitated Persian poetry extremely and could not constitute a poetry language for Turkish. This provision is quite important. After declaring these Sait Paşa stated that classical period poets have erudite poems and it is possible to see the humanistic information and maturity of them in these also. So, it comes to light that his critics do not include all of the classical poems. Thus he does an anthology including the poems that are among he stated last. And so Sait Paşa prepares the people practically who want to learn rhetoric.

Key Words: rhetoric, poetry, classical period poetry, coarse poem, erudite poem

Sait Paşa, *Mizânü'l-Edeb*(1305, İstanbul, 383 S.) adlı klâsik tarzda yazılmış yani fesahat, meani, beyan, bedi konularını ihtiva eden kitabının “Mukaddime”sinde “ulûm-ı edebiyeye” yi sayar ve her birinin kısaca konusunu söyler. Sonra “Fesahat” üzerinde durur, kavram olarak “belâgat”ı izah eder. Paşa “Heveskârân-ı İnşâya İhtarât” başlığını koyar ve

¹ Bu yazı, Said Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu (26-27 Mart 2015 Diyarbakır)'unda sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

*Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, kazimyedis@gmail.com

yazı yazacaklara bazı tavsiyelerde bulunur. Nesir yazacaklar için olan bu tavsiyelerden sonra “Eş’âra Dair Mülâhazât” başlığı ile karşılaşırız. Önceki başlık nesir yazacaklara hitap etmekle beraber bu başlık şairle değil doğrudan şiirle ilgilidir. İşte biz burada yaklaşık 100 sayfalık (55-144) bu kısmın değerlendirmesini yapacağız.

Sait Paşa burada, eski şairlerimizin, İran şairlerini taklit ile şiir yolunu açtıklarını, bunun için de şiirde dilimize mahsus bir yol tutturulmadığını söyler.² Ona göre şairlerimiz kasidelerinde hakikate aykırı müptezel tabirlerle, kabul edilemeyecek mübalağalar, gazellerinde müstehcen teşbihler kullanmışlardır. Büyükler hakkındaki kasidelerde bulunan övgülerin, tabir ve teşbihlerin çoğu övülen kimselerin vasıflarına uymayan sözlerdir. Bu sözler şiir olarak söylenmeyip de biri tarafında bir kimseye doğrudan söylense, övülen kimse kendisi ile alay edildiğini düşünür, hiddetlenir ve o kimseden nefret eder.

Bu tespitte dikkati çeken nokta, şairlerimizin kasidelerinde müptezel tabirler ve kabul edilemeyecek mübalağalar kullanmalarındadır. Üstelik övgülerin, tabir ve teşbihlerin çoğunun övülen kimseye uymadığı ifade edilir. Hatta bu tür sözler herhangi bir kimseye söylense o kendisi ile alay edildiğini düşünür der. Esasen “övgü” normal bir davranış değildir. Ama nedense tarih boyunca övülen hep hoşlanmış, öven de övgüsüne devam etmiştir. Üstelik bunu bir fayda umarak yapmıştır. Bu durum hep var olmuştur. Övmek de övgüye muhtaç olmak da insanın bir zaafıdır. Bu sadece sanıldığı gibi dönemi ile de ilgili değildir. Padişahlardan sonra günümüze kadar kimler ne şekilde övülmüştür. Eski şairlerimizden daha basit, bayağı, hatta çirkin övgüler yapılmış ve övenler baş tacı edilmiştir. Burada Sait Paşa’nın asıl zaafı bunu örneklendirememesidir. Bir diğer nokta Paşa’nın eski şairlerimizin gazellerinde müstehcen teşbihler kullandıklarını söylemesidir. Bu da son derece anlamsızdır ve örneklendirilmemiştir, üstelik kalıcı bir tarafı da yoktur. Müstehcenlik her zaman tartışılan bir konudur. Bu maksatla yani müstehcenlikle eski şiiri tenkit edenler şiirimizin geçirdiği merhaleyi keramet yolu ile bilselerdi ne yaparlardı bilemiyoruz. Sait Paşa’nın görüşüne devam edelim:

Hal böyle iken bir şair o sıfatları ihtiva eden bir kaside yazıp bir büyük zata vermiş ise makbul olarak caize ve mükâfata nail olmuştur. Bu asılsız sözlerin şiir olarak beğenilmesinden dolayı münasebetsiz ve akıllara hayret verecek derecede mübalağalı sözlerden oluşan kasideler meydana getirme alanında şairler, yekdiğerini geçmeye devam ederek şanlarını küçültmüşlerdir.

² Ziya Paşa, *Harabat* mukaddimesinde şöyle demektedir:

“Ettim şuarâ-yı Rum’u tahkik	Gelmiş şuarâ-yı Rum pîşin
Âsâr u zamanlarıyla tatbik	Kılmış o edâda vezni ta’yîn
Gördüm olmuş halef selef hep	Taklîd ile çün lisan bozulmuş
İran şuarâsına halef hep	Evezân-ı arûzî gâib olmuş
Evvel söze başlamış Nevâyî	Çıktıkça lisan tabîatından
Taklit ile Farisî edâyı	Elbette düşer fesâhatından

(Kâzım Yetiş, *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul, 1996, Alfa Yayınevi, s. 116)

Görülüyor ki Ziya Paşa’nın görüşü Sait Paşa tarafından benimsenmiştir.

Sait Paşa bunları söyledikten sonra klâsik dönem şairlerimizin hikmetli manzumelerinin de bulunduğunu, bunlarda insanî bilgi ve olgunluklarının açık bir şekilde görüldüğünü ekler. Böylece onun tenkitlerinin eski şiirin bütününe kaplamadığı ortaya çıkmaktadır.

Şairlerimiz İran şairleri gibi hikmetli sözlerle, güzel/lâtif teşbihleriyle övülmeye lâyık pek çok şiir söylemişlerse de diğer tür şiirler daha çok olduğundan, eskilerin eserleri içinde tamamıyla kabul edilebilecek bir kaside yoktur, itiraz edilemeyecek gazel ise azdır. Belli ki olumsuz örneklerin daha fazla olduğunu düşünür Paşa.

Eski şairlerimizin kaside olarak taklit suretiyle seçtiği meslek, maalesef insafı ve inceleyici bir iyileştiricinin gayretli düzenlemesine tesadüf etmedi. Kasideyi ıslah edici/yenileyici olarak meşhur olan Nefî o yolu ıslah etmeyip daha da canlandırmış ve genişletmiştir. (s. 55-56)

Bir sanatta zaman zaman yenileyiciler gelir. Onlar aksayan, bozulan, akış seyri değişen sanatın, burada şiirin yenileyicisi olurlar. Buna eskiden “tecdîd” derlerdi.³ Sait Paşa Klâsik şiirin böyle bir tecdidten mahrum olduğunu da ifade etmiş olur.

Görülüyor ki Sait Paşa, Klâsik edebiyatı ağır bir şekilde tenkit ediyor. Ona göre Acem şiirini taklitle başlayan şairlerimiz, Türkçeye mahsus bir yol açamamışlar kaside ve gazelde taklitten kurtulamamışlar, gerçeğe uymayan müptezel söyleyişlere gitmişler, müstehcen teşbihler yapmışlardır. Üstelik rağbet de görmüşlerdir. Bu çerçevede üç büyük şairden örnek alır:

Uçardı taht-ı Süleyman gibi havâda eger

Çekeydi resmini bir para üstüne Behzad

Nefî

Bir gûşe-i nigâh ile mi'mâr-ı himmeti

Sûrâh-ı mûra vü'sat-i kevn ü mekân verir

Nedîm

Nesîm-i hulk-ı çemen-hîzi olsa kevn ve vezân

Olurdu reste tenûr içre gonçe-i sîr-âb

Nâbî

³ Muallim Naci, “Bir fikir evvelden hiç yok iken onu müfekkireden çıkarıp meydana koymak icat, bir fikir evvelden mevcut olduğu hâlde onu tarz-ı âhere dökmek tecdiddir.” der. (*İntikad*'dan nakil, Kâzım Yetiş, *Yeni Türk Edebiyatı Seçme Metinler*, 4. bas. , İstanbul, 2014, Kitapevi Yay., s. 203

Şairlerimizin bu tür kullanışlarının, sıhhatini “vicdân-ı selimin kabul edemeyeceği mübalağalı sözlerle” dolu kasideler yazılmasına imkân verdiğini belirtir yazarımız. Üstelik hakikate uymayan, kabul edilemeyecek olan bu tür mübalağalı şiirlerin yalnız büyükler için değil bir hayvan veya cansız bir varlık için bile söylendiğini ekler. Bu çerçevede Nef’î’nin bir at için söylediği şu mısraları kaydeder.

Hırâm-ı dil-keş-i dünyâyı meftûn ettiği yetmez

Felekler de melekler de mülâzimidir temâşâyâ

Burâk-âsâ zemînden ger azîmet etse eflâke

Eder sür’atte sebkât tîr-i âh-ı arş-peymâne

Yedisinde güzer eylerdi nem-nâk olmadan pâyı

Yolu düşse eger yel gibi gâhî heft-deryâyâ

Nedîm’in Sadabad için söylediği şiirden de birkaç mısra alır:

Hey ne feyz-i câvidandır kim olur serv-i sehî

Sürseler bir katr(e) âbın nâvekin peykânına

Cedvel-i Sîm içre Âdem binse bir zevrakçeye

İstese mümkün varılmak cennetin tâ yanına

Arşa dek çıkmakda mânend-i duâ-yı müstecâb

Uğrayan âb-ı musaffâ râh-ı şâdirvânına

Belli ki bu mübalağalar şairimizi rahatsız etmektedir. Namık Kemal’in tenkitlerinin tekrarı niteliğinde olan bu görüşlerin Klâsik edebiyatın kaidelerini veren bir belâgat kitabının mukaddimesinde yer alması çarpıcıdır. Belâgat, Klâsik edebiyatın kaide ve prensiplerini ortaya koyar, onu daha iyi anlamamızı sağlar. Bu bakımdan Sait Paşa’nın bu girişi şaşırtıcıdır.

Kadın güzelliğini anlatmak için eski şairlerimizin gazellerinde bulunan teşbihlerinin çoğunun İran şairlerini taklit ile pek münasebetsiz bir tarzda cereyan eylediği ifade edilir. Buna göre şairlerimiz

“zülf” için: zencir, rîsmân, çengel, ejdeha, yılan, akrep

“göz” için: hûn-rîz, hûnhâr, katil, alil, mariz

“kaş” için: tâk, kemân, köprü, kavs-ı kuzah

“kirpik” için: hançer, ok, mızrak

“gamze” için: kasap, hırsız, cellat, katı-i tarîk, harâmî, gürz-i girân

“boy” için: serv, ar'ar, tûl-ı emel, yerden göğe kadar uzun bir şey

“ağz” için: nokta, cevher-i ferd, mevhum-ı adem yanında bir nokta Muş ovası kadar büyük görünecek bir şey

“bel” için: kıl, kırk yarılmış kıl, hayal

gibi sözleri söylemekten çekinmemişlerdir.

Sait Paşa bununla da kalmaz. Şiirin çerçevesini de çizmek ihtiyacını duyar. Ona göre şiir, güzel ve yerinde sıfat ve teşbihlerle insanı, tabii olan bir şeye meyl ettirecek ve hal ve vicdanı veya bir belirtilenin özelliklerini ve durumunu kalbe sevinç verecek ve etkileyecek derecede tasvir ile vezinli söz söylemek iken o sözlerin hiçbirinde bir özellik görülemiyor. Anlaşıyor ki Paşa'nın izahı, daha doğrusu şiir tarifi bugünkü Millî Eğitim Bakanlığının lise edebiyat dersi müfredatında bulunan “Heyecana Bağlı Eserler” tasnifinin bir başka ifadesidir.

Eskilerin güzel hakkında söyledikleri nitelikler ile anlatılan birini bir kimse zihnen tasavvur etse, tasavvur olunan o şahıs gulyabani zannedilerek korkulur.

Sait Paşa'nın bu tenkitleri elbette son derece sığ ve dar çerçevelidir. Üstelik aşırı bir genellemedir. Ayrıca Klâsik edebiyatı, en büyük 3 şairinden aldığı örnekle tenkit eder. Çıkış noktası da aşırı mübalağadır. Belirtmek gerekir ki aşırı mübalağa eskiler tarafından da “gulûv-aşkın, taşkın” olarak değerlendirilmiştir.

Nitekim hemen sonra “Lâkin kudemannın o yolda söyledikleri sözler divanlarından çıkarılıp da hikemiyât ve evsâf ve teşbihat-ı hasene ve münasebeyi cami olan sözleri ibka olunsa hayalât ve tasvîrât ve letâif-i makbulece olan kemal ve iktidarlari okuyanları i'câb edecek derecede âli görünür.” diyecektir. Belli ki Paşa, hikmetli, güzel ve yerinde/uygun niteleme ve teşbihleri esas kabul etmektedir. Klâsik dönem şairlerimizin hayalleri, tasvirleri, güzel sözleri okuyanları şaşırtacak ölçüdedir. Ona göre mesneviler çok daha farklı bir konumdadır. Bu çerçevede Hakanî'nin *Hilye'sini*, Fuzûlî'nin *Leyla ve Mecnun'unu* Nâbî'nin *Hayriye'sini*, Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk'mı*, Yahya Bey'in *Gülşen-i Râz'mı*, Sâbit'in mesnevilerini sayar. Şu hâlde Sait Paşa Klâsik şiire bütünü ile karşı değildir. Yalnız yapı bakımından mesnevileri tam olarak yeterli bulduğu da söylenemez. Ona göre mesnevilerde zaman zaman maksat kaybolmaktadır. Bunun için bu eserlerdeki maksadı kaybettirecek kısımlar çıkarılırsa eski şairlerimizin mesnevi alanındaki iktidarı görülecektir.

Bu durumda Sait Paşa Klâsik dönem şiirimizi, divanlarda bulunan yersiz aşırı mübalağaları, mesnevilerdeki maksada ulaşmayı, şiirin akışını önleyen sözleri dolayısıyla tenkit etmektedir.⁴ Mübalaga'yı eskilerin bağlı kaldığı, ki Paşa da öyle bir kaide kitabı

⁴ Bu konuda yani Klâsik edebiyatı tenkit konusunda Namık Kemal'in pek çok sözünden birkaç cümlesini nakledelim: “Divanlarımızdan biri mütalaa olunurken insan; muhtevi olduğu hayalâtı zihninde tecessüm ettirse etrafını maden elli, deniz gönüllü, ayağını Zuhal'in tepesine basmış, hançerini Merih'in göğsüne saplamış Memduhlar, feleği tersine çevirmiş de kadeh diye önüne koymuş; cehennem alevlendirmiş dağ diye göğsüne yapıştırmış; bağırıldıkça arş-ı a'lâ sarsılır; ağladıkça dünya kan tufanlarına gark olur âşıklar, boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden

yazmaktadır-teori de “merdud” kabul etmekte, reddetmektedir. İkinci nokta kompozisyona girer ki dipnotta kaydettiğimiz Mehmet Âkif’in görüşleri de bu istikamettedir. Elbette Klâsik şiirin beyit bütünlüğünden ve bunun devamı olarak gazeldeki her beyitte ayrı görüşün ifadesini düşünerek farklı bir kompozisyondan söz edenler bulunduğu gibi, mesnevileri de kendi içinde bütünlüklü kabul edenler de vardır. Esasen bu noktalar şiiri maksadına belki de ideolojisine göre şekillendirmek isteğinden kaynaklanmaktadır. Maalesef bu anlayış bizde hep var olacaktır. Sait Paşa’nın bu tenkitlerini bu noktadan düşünmek de mümkündür. Fakat unutmayalım ki Klâsik şiir, yine bu noktalardan hep tenkit edilmiştir.

Burada Sait Paşa’nın asıl bundan, bu tür tenkitleri yaptıktan sonraki uygulaması dikkat çekicidir: “Kudemâ-yı şuarâmızın hikemiyât ve teşbihat ve tavsîfât-ı makbûlece iktidarlarının ne derecelerde âli olduğuna bir numune olmak üzere ber-vech-i âti bazı eş’âr-ı müntahabâlarını teberrüken işbu mukaddimeye zeyl edeceğiz. Şu numune pek büyük bir bahçeden toplanmış pek küçük bir çiçek destesi gibidir.” (s. 60) Bu hüküm esasen daha önce söylenenleri yok farz etmeye kadar götürür bizi. Kim bilir belki de Sait Paşa döneminin eski şiiri tenkit modasına uymak istemiştir. Esasen Klâsik şiiri tenkit konusunda münekkitler şunu hiçbir zaman fark etmek istememişlerdir. Elbette asırlarca var olmuş bir şiirin hepsinin aynı güzellikte olması beklenemez, beklenmemelidir.

Kendilerinden örnek alınan şahısları sıralayarak yazımı bitirmek istiyorum. Metinler seçilirken alfabetik bir sıra gözetilmemiştir. Alfabetik sıraya biz koyduk. Ayrıca bir şairden birkaç örnek kaydedilmesinin yanında aynı şairden daha sonra tekrar örnekler alınmıştır. Daha sonra tekrar örnek alınan şairlerin yanına koyduğumuz rakamlar tekrar aynı şairden örnek alınmalarını sayısını verir Öte yandan Paşa’nın belirlediği adlara müdahale edilmemiştir. Bilindiği Klâsik dönem şairlerimizin adlarında, aynı şairin değişik isimlerle anılması vb. konularda birtakım problemler vardır. Konumuzla ilgili olmadığı için biz yazarın kullanımlarını esas aldık.

Agâh(6), Ahmedî, Ahmet Paşa, ‘Âli(2), Âli(2), Arif, Arif Hikmet Bey(4), Arif Süleyman Bey, Arifî Ahmet Paşa, Âsım Çelebizade(4), Atayî, Âtîf, Avnî-i Amedî, Aynî(2), Azmî-i Amedî(2), Bahayî, Bâkî(6), Basîri-i Bağdadî, Basirî(2), Belîğ(5), Cafer Çelebî, Cehdî (Camiü’l-Hurûf), Cenâbî, Cevrî(2), Celal Çelebî, Civânî, Defterdar Behçet, Derviş

ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü yılan saçlı maşukalarla mâl-â-mâl göreceğinden kendini devler, gulyabaniler âleminde zanneder”. (Kâzım Yetiş, *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, İstanbul, 1996, Alfa Yayınevi, s. 345) Belli ki Sait Paşa’nın görüşleri Namık Kemal’den gelmektedir. Mesnevilerin yapısı konusunda Paşa’nın söyledikler daha sonra Mehmet Âkif Ersoy tarafından daha kuvvetli belirtilecektir. “Meselâ Fuzulî elbette büyük bir şairdir; *Leylânâmesinde* elbette pek yüksek şiirler vardır. Lâkin Hazret efsanesini nazma kalkışmadan evvel eserine nasıl başlayacağını, nelerden bahsedeceğini, nasıl bir netice vereceğini düşünmemiş; yani bir plân, hiçbir taslak yapmadan sia-i karîhasına, servet-i hayâline, semâhat-ı hissine güvenerek işe başlayıvermiş, onun için bu kadar emeği heder olmuş gitmiş.

Leylânâme-i Fuzulî için, hâşâ, kıymet-i edebiyeden mahrumdur demek istemiyorum, istiyoruz ki Fuzulî daha az şair, lâkin daha çok sanatkâr olsaydı, eseri vücuda getiren eczâ-yı edebîyeden daha az kıymetli mevâd ile daha güzel bir bed’âa telif edebilirdi.

Fuzulî için söylenen bu sözler Nâbîler, Yahyalar, Şeyh Galipler hakkında da vâridir.” (Kâzım Yetiş, *Mehmet Âkif’in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, Ankara, 1992, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s. 21)

Şinasî, Ebussud, Emetullah, Emin, Emîr, Es'ad-ı Bağdadî(2), Es'ad Muhlis Paşa(4), Faruk, Fasih Dede, Fazıl Bey, Fehîm(4), Fitnat Hanım(4), Fuzulî(18), Gazâlî, Gazi Fazıl, Hakanî, Hâkî, Hâletî, Hâmî-i Amedî(6), Haşmet, Hayalî(4), Hayrî, Hâzik-i Erzurumî, Hazret-i Mevlânâ-yı Rûmî, Hoca Vahyî, İffet, İbn Kemal(4), İbrahim Hakkı- Marifetname sahibi, İshak, İsmail Hakkı Efendi, İzzet Ali Paşa, İzzet Bey, İzzet Molla(6), Kâmî-i Karamanî, Leâlî, Lebîb-i Amedî(8), Kelîm, Kemal Pâşâ-yı Kadîm, Kavsi-i Tebrizî, Makalî, Mantıkî, Mes'ud Lutfî Efendi-i Amedî(2), Mezâkî, Münip, Münif, Nâbî(18), Nâdirî(2), Nahifî(2), Nâilî(2), Naîm-Tezkireci, Nazım, Nazîf(Peder-i Câmîü'l-Hurûf) (3), Nazîm(3), Nazmî, Necafî(3), Nedîm(6), Nedîm-i Kadîm, Nef'î(5), Nev'î(2), Nevres(3), Nevres-i Kadîm, Neylî, Nisârî, Nizâmî, Nüzhet(11), Pertev(2), Pertev Paşa, Ragıp Paşa(10), Rahmi-i Kırımı(3), Rahikî, Raşânî, Râmî Paşa, Râsim, Raşid-i Amedî, Raşid-i Kadîm, Raşit(5), Refî, Riyazî(2), Rızâyî, Ruhî-i Bağdadî(2), Rüşdî(2), Okçuzade Şâhî, Sâbit, Sâmî(6), Seyit Vehbi(2), Sultan Selîm-i Sâni, Sultan Süleyman(2), Sultan Velet, Sünbülzade Vehbî(4), Sürûrî, Şehrî, Şeref Hanım(2), Şeyh Galip Dede(2), Şeyh Niyazî, Şeyhülislâm Yahya Efendi(3), Şuurî, Tâcî, Tâlip(2), Tayyar Paşa(2), Vâhidî, Vâli-i Amedî(6), Vâsıf(2), Vassâf Abdullah Efendi, Veysî(3), Zamirî(2), Zekâyî(2), Zuhurî.

Görülüyor ki Sait Paşa, kendinden kaydettiği örneği saymazsak 132, toparlarsak 130 civarında şairden örnek alıyor. En fazla örneğin de Fuzulî, Nâbî ve Ragıp Paşa'dan alındığını belirtelim. Nerde ise bütün şairlerimizden güzel örnekler kaydedilmiştir. Paşa "Tetimme-i Mukaddime"de şunları söyler: "İşte kudemâ-yı şuaramızın iktidâr-ı edebileri ne kadar âli olduğuna bâlâdaki numuneler delil-i kâfidir. Mübalagât ve teşbihât-ı merdûde iltizam etmemiş olsalardı bugünkü günde edebiyat-ı şî'riyyemiz dünyada mevcut olan akvamın cümlesine gıpta-bahş olacak bir derecede bulunur idi". (s. 143) Bütün mesele mübalağa ve kabul edilemez teşbihler. Elbette Sait Paşa'nın bu belirlemede haklı veya haksız olduğunu tartışmayacağız. Ama şunu söylemek durumundayız. Eski şiiri veya bütünü ile edebiyatı tenkit Namık Kemal'den sonra artık bir moda olmuştur. Sanırım Paşa da bu moda uyanlardandır. Üstelik tenkit noktası iki konuda düğümlenir. Aşırı mübalağa ve uygun olmayan teşbihler. Paşa, "Hayfa ki bu kemalin, bu iktidarın en büyük kısmı hissiyât-ı insaniyyeyi bi-hakkın tehyic edemeyecek bir yolda şiir söylemeye sarf olunmuş ve edebiyat-ı nesriyyemiz dahi böyle münasebetsizliklerle dolmuştur."(s. 143) Burada dikkati çeken "hissiyât-ı insaniyye" terkididir. Bu çıkış noktasının Namık Kemal'de de olduğu bilinir. Bu konuda Namık Kemal gibi Paşa'nın da haklı olması o kadar önemli değildir. Zira insanı yakalamak konusunda sadece edebiyatın ve edebiyatçıların değil bütün bir toplumun düşünmesi gerektiğini ve bu konuda hâlâ bile emekleme hâlinde bulunulduğunu söyleyelim sadece.

Sait Paşa da Namık Kemal ve Recâzâde Mahmut Ekrem gibi yeni edebiyattan, yeni anlayışlardan ümitlidir. Ona göre "meşâhir-i üdebâ-yı cedidemiz" nazım ve nesirde eski tarzı "ta'dil ve ıslah" ile edebî eserlerimizi herkesin kabul edeceği bir şekle getirmeyi arzu ettiklerinden az bir zamanda edebiyat bakımından kavimler arası yüksek bir mevkie ulaşılacağını umar. Paşa eserinin sonuna yeni ediplerimizden de bir seçki koyacağını söylerse de bunu gerçekleştirmez.

Tenkit, birtakım prensiplerden hareket ettiği veya onlara dayandığı ölçüde önem kazanır ve geleceği kurar. Sait Paşa'nın belki de dayandığı en önemli iki unsurdan biri

tabîlik diğeri kompozisyonudur. Bu konuda haklı olduğu bir vakıadır. Bunun geleceğın edebiyatını etkilediğini söylemek yanlış olmaz. Fakat burada bu anlayışın genel bir kanaat olduğunu belirtmeliyiz. Bu konuda belki Sait Paşa'nın devrinin ortak anlayışını dillendirdiğini bunun için de kalıcı ve kısmen etkileyici olduğunu söyleyebiliriz.

dübbe